

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

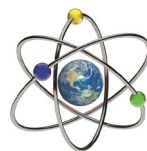
№7(3)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 350 sahifa,
25-iyul, 2026-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Imkoniyati cheklangan talabalarda jismoniy sifatlarni sport mashg'ulotlari yordamida rivojlantirishning afzalliklari	8
Davronov Rustam Iloxovich	
Использование фонетических игр и современных технологий в обучении русскому языку в общеобразовательных школах Узбекистана	15
Абумалик Муталлиевич Дедаханов	
Maktablarda chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlikni isloh qilish muammo va yechimlar	20
Qudratov O'ktam G'ofurovich	
The Role of Motivation in Learning English	25
Kamoldinova Mushtariybonu Azizbek qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'lim muhitini boshqarishning ijtimoiy-pedagogik asoslari	30
Axrarova Gulrux Gulamkadirovna	
Bo'lajak logopedlarda metakognitiv-dagnostik kompetentlikni rivojlantirishning xorijiy va milliy tajribasi	37
Suvankulova Shaxnoza Karimkulovna	
Ingliz tili darslarida individual va pragmatik yondashuvni amalga oshirish texnologiyalari	43
Yuldasheva Dilnoza Bobojonovna	
Talabalarining texnologik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning tarkibiy komponentlari	48
Kushbakova Barno Batirkulovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inklyuziv ta'limni joriy etishda ijtimoiy hamkorlik va jamoatchilik fikrini shakllantirish	54
Arslanova Madinaxon Mansurovna	
O'quvchi-yoshlarga axloqiy ta'lim-tarbiya berishda qoraqalpoq dostonlarining ahamiyati	59
Esemuratova Turganbike Aytmuratovna	
Talaba markazli yondashuv asosida ingliz tilini o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish samaradorligi	63
Narzullayeva Firuza Olimovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida 5-6 yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirish bo'yicha metodik xizmatni takomillashtirish	67
Rizayeva Munisxon Maxkamovna	
Generativ sun'iy intellekt vositalarining ta'lim jarayonidagi pedagogik imkoniyatlari	71
Shodiyev Azizbek Olim o'g'li	
Shaxs kamolotida psixologik salomatlikning ahamiyati va asosiy ko'rsatkichlari	76
Xolova Yulduz Erkinovna	
Zamonaviy ta'lim paradigmasida fizika fanini o'qitish: virtual va to'ldirilgan borliq hamda sun'iy intellekt texnologiyalarining integrativ metodikasi	83
Zuhriddinov Farrux Faxriddin o'g'li	
Event ta'lim texnologiyasi vositasida talabalarining o'qish samaradorligini oshirish	87
Latipova Ma'rifat Salohiddin qizi, Bo'tayeva Saodat Xudoyor qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual faolligini rivojlantirishga ta'sir etuvchi individual-psixologik omillar	90
Djurakulova Munira Suyunovna	
Ingliz tilini o'qitishda interaktiv metodlarni takomillashtirish modeli hamda ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri	97
Narzullayeva Firuza Olimovna	
Народное творчество как великое сокровище интеллектуального воспитания	102
Матмуратова Гулистан Камалатдиновна	
Raqamli intellekt: o'quvchilarda mediasavodxonlik kompetensiyasini rivojlantirish – davr talabi	108
Nishonova Muattarxon Alisherovna, Toirova Nafisa Muzaffar qizi	

Umumta'lim fanlaridan dars samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanishni takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari.....	111
Toshmamatova Munisa Toshmamatovna	
Xorazm viloyatida ekoturizmni rivojlantirish istiqbollari (tumanlar kesimida)	115
Xo'jyozova Dildora Shonazar qizi, Dusanova Sharofat Baltaboyevna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ yondashuv asosida innovatsion tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	121
Kadirova Dildora Najadbekovna	
The Integration of Artificial Intelligence in English Language Teaching: Opportunities and Challenges	125
Moxinur Yusupova	
Pragmatik-tizimli portfolio (PTP) texnologiyasi: talabalar reflektiv tafakkurini faoliyat dalillari asosida rivojlantirish.....	131
Abdullayeva Ziroatxon Qurbonovna	
Sog'lig'ida cheklovlari mavjud bolalar jismoniy va psixologik holatini takomillashtirishda yengil atletika mashg'ulotlarining ahamiyati	136
Hikmatova Nigoraxon Hasanboy qizi	
Art badiiy ta'limning rivojida klaster yondashuvi	140
A. S. Umarov	
Simulyatsion o'yin muhitida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-hissiy kompetentligini shakllantirish imkoniyatlari.....	143
Turg'unova Mohinaxon Akmaljon qizi	
O'smirlarda deviant xulq-atvor shakllanishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari (empirik tadqiqot).....	150
Toshpolatova Robiya Akmal qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida milliy mafkurani shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	154
Ahmadov Olimjon Shodmonovich, Esanova Mehrgul Qurbanazarovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi dizartriyaning yengil shakliga ega 6-7 yoshli bolalardagi nutq kamchiliklarini o'yin texnologiyalari asosida korreksiyalashning samaradorligi.....	159
Baxadirova Zulfizar Azimbayevna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ va ijtimoiy-hissiy kompetensiyalarni baholashning diagnostik vositalarini tanlash va qo'llash metodikasi.....	163
Abdullayeva Munojot Muxtorovna	
Talabalarni o'quvchilarning tibbiy tashxisiga mos pedagogik yondashuvlardan foydalanishga o'rgatish usullari.....	169
Yuldashova Iroda Dilshodovna	
Uzoq muddat davolanishga muhtoj bolalar uchun ta'lim muassasalarining tashkil etilishi.....	174
Yusupjanova Shaxnoz Mirzatillayevna	
O'zbekiston umumiy o'rta ta'lim tizimida raqamli STEAM muhitini joriy etish: o'qituvchilar tayyorgarligi va infratuzilma cheklovlari tahlili.....	178
Abdullayev Doston Sheraliyevich	
Bo'lajak maxsus pedagoglarning faol fuqarolik kompetensiyasining tarkibiy-mezonli modeli va rivojlanganlik darajalari	183
Sultonov Muxammadali Fayzulla o'g'li	
Совершенствование механизмов интеграции стратегического и функционального менеджмента на основе анализа деятельности государственных и международных филиалов вузов	189
A. M. Маргунов	
Решение педагогических проблем, возникающих при обучении письму леворуких учащихся начальных классов	194
Эгамбердиева Юлдуз	
Biologiya ta'limida generativ sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va metodik asoslari	198
Parmonova Marjona O'ktam qizi, Baybayeva Muxayyo Xudoyberganovna	

Bolalarda emotsional intellektni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	204
<i>Sherdanova Farangiz Raxmat qizi</i>	
Zamonaviy televideniya suxandon nutqining tabiiyligi va auditoriya bilan ishonchli muloqot	208
<i>Maxanbetova Dilnoza</i>	
10-sinf kimyo darslarida "Spirtlar" bo'limini o'qitishda o'quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish metodikasi.....	211
<i>Nazarova Yulduz Atamuratovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishda ijodiy o'yinlardan foydalanish	215
<i>Yuldasheva Shoxida Botirovna, Kurbanbayeva Moldir Abatbay qiz</i>	
Milliy taraqqiyot g'oyalari jadid ayollarining o'rni.....	220
<i>Ergashova Mehriniso Husniddin qizi</i>	
Mahalla – oila – ta'lim muassasasi hamkorligi.....	223
<i>Muxtarov Utkirjon Mutalibjanovich, Abdusamatov Ozodbek</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida "Mikrobiologiya" modulini raqamli texnologiyalar asosida o'qitishning didaktik imkoniyatlari	227
<i>Reymova Erkinay Atabayevna</i>	
Raqamli ta'lim transformatsiyasi sharoitida professor-o'qituvchilarning kasbiy motivatsiyasini rivojlantirishning pedagogik omillari.....	232
<i>Abdusamiyev Dilmurod Abdug'ani o'g'li</i>	
Translanguaging as a Pedagogical Resource in Uzbek EFL Classrooms: Insights from a Classroom Observation	238
<i>Aziza Sobirova</i>	
Katta maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy tasavvurini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari.....	243
<i>Otayeva Salamat Sabirovna</i>	
System-Structure Research of Artificial Intelligence Terms	250
<i>Odilova Fotima</i>	
Oliy ta'lim tashkilotlarida qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim metodlarining mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	259
<i>Berdiyeva Nilufar Axatovna</i>	
Zamonaviy smart texnologiyalar asosida talabalarning texnik fikrlash kompetentligini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari.....	267
<i>Eshonqulova Madina Nosir qizi</i>	
Модель развития проектно-конструкторской компетентности студентов с использованием автоматизированных цифровых программ.....	272
<i>Камолова Махлиё Акбар кизи</i>	
Boshlang'ich sinf tabiiy fanlar darslarida sun'iy intellekt vositalari asosida tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirish metodikasi.....	277
<i>Savriddinova Mexrinov Ulug'bekovna, Ro'zimatov Jamshid Alisher o'g'li</i>	
Ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning tug'ruqdan keyingi davr ayollarida onalikdan mamnunlik bilan bog'liqligi.....	282
<i>Kalandarova Madina Baxadirovna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda lingvistik kompetentlikni rivojlantirish texnologiyalari	285
<i>Kamolova Mashhura Otabek qizi</i>	
Terminology and Lexical Problems in Modern Linguistics and AI.....	289
<i>Odilova Fotima</i>	
Adabiy ta'limda badiiy matnlar orqali o'qish kompetensiyalarini takomillashtirish metodikasi.....	294
<i>Abdujabborova Nilufar Rustamjon qizi</i>	
Tajriba-sinov ishlarini tashkil etish, uning bosqichlari va diagnostika metodikalari.....	298
<i>Boltayeva Go'zal Komilovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarning nutqiy muloqotini rivojlantirishda matn bilan ishlashning assotsiativ tafakkurga asoslangan metodikasi	302
<i>Hamroyeva Xolida Rizoqul qizi</i>	

Bo'lajak biologiya o'qituvchilarining kasbiy-metodik kompetentligini baholashning kvalimetrik asoslari	307
<i>Niyozova Shahlo Abdusaitovna</i>	
Oilaviy holat, ma'lumot darajasi va pedagogik stajning ayollar emotsional barqarorligiga ta'sir etuvchi psixologik xususiyatlari	313
<i>Pulatova Difuza Baxramovna</i>	
"Kommunikativ kompetensiya"ning tarkibiy komponentlari.....	318
<i>Saidova Sumbuloy Otabayevna</i>	
Kasbiy kompetensiyani shakllantirishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish	321
<i>Xamidova Zaynura Ramazonovna</i>	
Wiki texnologiyasi asosida ingliz tili darslarini tashkil etish bosqichlari	324
<i>Yunusova Dildora Hamrakulovna</i>	
Nogiron farzandli turli yoshdagi onalarning psixologik farovonligi bilan depressiya, xavotir va stress o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik.....	328
<i>Kasimova Xulkar Atabayevna</i>	
Talaba-qizlarda sog'lom turmush tarzi qadriyatlarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari	332
<i>Esanova Gulchehra Boybo'ri qizi</i>	
Особенности иммунного статуса при аллергодерматозах у жителей ташкентской области.....	338
<i>Саипова Н. С., Абдуллаева Ф. Б.</i>	
Aqliy xaritalar va mnemotexnikani birlashtirib, bolalarning fikrlashini o'stirish.....	343
<i>Egamberdiyeva Xuriyat Egamberdiyevna, Kaxxarova Ozoda Abdimo'minovna</i>	

AQLIY XARITALAR VA MNEMOTEXNIKANI BIRLASHTIRIB, BOLALARNING FIKRLASHINI O'STIRISH

Egamberdiyeva Xuriyat Egamberdiyevna
Xalqaro innovatsion universiteti 2-kurs talabasi

Kaxxarova Ozoda Abdimo'minovna
Xalqaro innovatsion universiteti v.b. dotsenti

Annotatsiya: Kichik yoshdagi bolalarga biror narsani o'rgatishda ularning xotirasi, diqqati va fikrlashini uyg'otish har doim ham oson bo'lmagan. Maktabga kirayotgan bolaning moslashuvi ham shunga bog'liq. Ushbu maqolada shunchaki quruq ma'lumot berish o'rniga aqliy xaritalar (Mind Mapping) bilan mnemotexnik usullarni birlashtirib ko'rganimiz va buning amalda qanday samara bergani haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: aqliy xaritalar, mnemotexnika, xotira va diqqat, mantiqiy fikrlash, ijtimoiy moslashuv, rasm-ramzlar.

Abstract: Teaching young children and stimulating their memory, attention, and thinking processes has never been an easy task. A child's successful adaptation to school directly depends on these cognitive abilities. Instead of presenting purely theoretical concepts, this article shares our practical experience of integrating Mind Mapping with mnemonic techniques and discusses the real impact and effectiveness of this approach in practice.

Key words: mind mapping, mnemonics, memory and attention, logical thinking, social adaptation, picture-symbols.

Аннотация: Обучение детей младшего возраста всегда было непростой задачей, особенно когда речь идет о развитии их памяти, внимания и мышления. От этих процессов напрямую зависит и то, насколько успешно ребенок адаптируется к школе. В данной статье вместо сухой теории описывается наш практический опыт объединения ментальных карт (Mind Mapping) с мнемотехническими приемами, а также анализируются результаты, которые дал этот подход на практике.

Ключевые слова: ментальные карты, мнемотехника, память и внимание, логическое мышление, социальная адаптация, рисунки-символы.

KIRISH

Hozirgi bolalarga biror narsani uqtirish tobora qiyinlashib boryapti, chunki atrofdagi axborot juda ko'p. Bola ulg'aygani sari miyasi ma'lumotlarni tartiblashga qiynaladi, ayniqsa bog'chadan maktabga o'tayotgan nozik davrda bu yaqqol ko'rinadi. Shunchaki "o'tir, eshit, yodla" deyish bilan ish bitmaydi, an'anaviy yo'l kutilgan natijani bermayapti (Buzan, 2018) ^[1].

Amaliyotda ko'rdikki, bolalar ko'proq rasmlar, harakatlar va vizual holatlarni yaxshi ilg'ab oladi. Shuning uchun Toni Buzan taklif qilgan Aqliy xaritalar (Mind Mapping) bilan mnemotexnikani birlashtirib ko'rish fikri tug'ildi. Aqliy xarita orqali mavzuni shoxobchalarga bo'lib, tartiblab olsak, mnemotexnika ramzlari (piktogrammalar) o'sha ma'lumotning miyada uzoqroq saqlanib qolishiga yordam beradi.

Bu nafaqat bolaning eslab qolishiga, balki o'zini jamoada tutishiga ham bevosita ta'sir qiladi. Bola o'z fikrini tartiblay olsagina va nima bo'layotganini anglasagina, tengdoshlari bilan qo'rqmasdan muloqotga kirisha oladi ^[3]. Shu sababli, bu ikki usulni birgalikda qo'llash qanchalik amaliy naf berishini sinab ko'rishni maqsad qildik.

Hozirgi zamonaviy axborot jamiyati sharoitida maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarga kirib kelayotgan axborot oqimining ko'lam va intensivligi keskin ortdi. Bu holat bolaning nerv tizimiga va psixik jarayonlariga qo'shimcha kognitiv yuklama (cognitive load) hosil qilib, ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash hamda tizimlashtirishda muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tashkilotidan maktab ta'limiga o'tish (adaptatsiya) davrida bolaning kognitiv va psixoemotsional resurslarini to'g'ri yo'naltirish pedagogika va bolalar psixologiyasining eng dolzarb vazifalaridan biriga aylangan.

An'anaviy pedagogik yondashuvlar (og'zaki tushuntirish, reproduktiv yodlatish va mexanik xotiraga tayanish) bugungi axborotga boy muhitda o'zining ilgarigi samaradorligini yo'qotmoqda. Quruq va verbalashtirilgan ma'lumotlar bolaning diqqat barqarorligini ta'minlay olmaydi, bu esa bilishga bo'lgan motivatsi-

yaning pasayishiga hamda ma'lumotlarning tez unutilishiga olib keladi. Shu sababli, zamonaviy ta'lim jarayoniga bolaning tabiiy psixofiziologik xususiyatlariga mos keluvchi interaktiv va vizual metodlarni joriy etish ziddiyatli masalalarga yechim bo'la oladi.

Pedagogik-psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik yoshdagi bolalarda ko'rgazmali-obrazli fikrlash ustuvor hisoblanadi. Toni Buzan tomonidan ilgari surilgan Aqliy xaritalar (Mind Mapping) va Allan Paivio tomonidan ishlab chiqilgan "Ikki karra kodlash" (Dual Coding Theory) nazariyasiga tayangan mnemotexnik usullar alohida qo'llanilganda muayyan natijalarni beradi ^[1, 6]. Biroq, ushbu ikkita samarali pedagogik instrumentni o'zaro integratsiyalashgan (birlashtirilgan) holda qo'llash va uning bolaning kognitiv hamda ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga majmuaviy ta'sirini baholash ilmiy-amaliy jihatdan yetarlicha tadqiq etilmagan. Aqliy xaritalar orqali ma'lumotlarni mantiqiy-strukturalash va mnemotexnik piktogrammalar orqali ularni uzoq muddatli xotiraga muhrlash tamoyilining sinergik samaradorligini asoslab berish ushbu ishning ilmiy qimmatini belgilaydi.

Boladagi mantiqiy fikrlash, ixtiyoriy diqqat va xotira rivojlanishi nafaqat uning o'zlashtirish ko'rsatkichlariga, balki uning ijtimoiy-psixologik erkinligiga, muloqot madaniyatiga va tengdoshlari orasidagi moslashuvchanligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Fikrini vizual tartiblay oladigan va mustaqil bayon eta oladigan bolada ichki xavotir, tortinchoqlik va psixologik to'siqlar kamayadi. Shu nuqtai nazardan, kognitiv metodikalar orqali bolaning ijtimoiy moslashuvini ta'minlash va uni maktab ta'limiga psixologik jihatdan tayyorlash amaliy ta'lim tizimi uchun yuqori dolzarblikka ega.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mnemotexnika va vizual xaritalash usullari orqali kognitiv jarayonlarni hamda nutqiy-ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish masalasi xorijiy va mahalliy pedagogika hamda psixologiya fanida turli yo'nalishlarda tadqiq etib kelinmoqda.

1. **Mind Mapping (Aqliy xaritalar) nazariyasi:** T. Buzan tomonidan ishlab chiqilgan va ilmiy asoslangan aqliy xaritalar metodologiyasi ma'lumotlarni miyaning tabiiy ishlash mexanizmlariga mos ravishda tarmoqli (mantiqiy) va vizual shakllantirish tamoyiliga tayanadi ^[1]. J. Novak g'oyalarida ham kognitiv xaritalash tushunchalarni o'zlashtirish va tizimlashtirishning samarali vositasi sifatida asoslab berilgan ^[5].
2. **Kognitiv yuklama nazariyasi (Cognitive Load Theory):** J. Sweller o'z tadqiqotlarida vizual va mantiqiy strukturaga ega bo'lgan ma'lumotlar inson miyasidagi ortiqcha kognitiv zo'riqishni kamaytirishi hamda idrok qilish va qayta ishlash unumdorligini oshirishini isbotlagan ^[7].
3. **Ikki karra kodlash nazariyasi (Dual Coding Theory):** A. Paivio tadqiqotlarida xotirada ma'lumotlarning saqlanishi ikki mustaqil, ammo bir-birini to'ldiruvchi - verbal (so'z) va noverbal (obraz/rasm) tizimlar orqali amalga oshishi ta'kidlangan ^[6]. Ma'lumot bir vaqtning o'zida so'z va vizual ramzlar bilan kodlanganda, uning xotirada saqlanish va qayta tiklanish darajasi bir necha baravarga ortishi ko'rsatib o'tilgan.
4. **Mnemotexnika va xotirani rivojlantirish bo'yicha neyropsixologik qarashlar:** Neyropsixologiya sohasida A.R. Luriya tadqiqotlari orqali ko'rgazmali va verbal eslab qolish, obrazli xotira hamda diqqat barqarorligining fiziologik va psixologik mezonlari chuqur o'rganilgan.
5. **Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ishlar:** O.A. Kaxxarova hamda X.E. Egamberdiyevaning ilmiy va amaliy ishlarida maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish hamda mnemotexnika elementlaridan samarali foydalanishning nazariy-metodik asoslari yoritib berilgan ^[2, 4]. O.A. Kaxxarova tomonidan taqdim etilgan darslik va uslubiy manbalarda kognitiv rivojlanishning bolalar ijtimoiy moslashuvi, muloqot erkinligi va maktab ta'limiga psixologik tayyorgarligi bilan bog'liqligi tizimli ravishda tahlil qilingan ^[3].

Mnemotexnika va Aqliy xaritalar metodikasi alohida-alohida pedagogik vosita sifatida keng o'rganilgan bo'lsa-da, ushbu ikkala texnologiyani sinergik ravishda birga (integratsiyalashgan holda) qo'llashning kichik yoshdagi bolalarning mantiqiy fikrlashi, ixtiyoriy xotirasi, diqqat barqarorligi hamda ijtimoiy moslashuviga kompleks ta'siri amaliy tajriba-sinov asosida yetarlicha yaxlit tadqiq etilmagan. Ushbu maqolada aynan shu ikki metodning integratsiyalashgan amaliy modelini shakllantirish va uning samaradorligini qiyosiy ko'rsatkichlar orqali asoslab berish nazarda tutilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot maktabgacha tayyorlov yoshidagi (6–7 yosh) bolalarda Aqliy xaritalar (Mind Mapping) va mnemotexnik usullarni integratsiyalashgan holda qo'llashning ularning kognitiv jarayonlari hamda ijtimoiy moslashuviga ta'sirini aniqlashga qaratilgan empirik va amaliy-pedagogik izlanishdir.

1. Tadqiqotning tashkiliy modeli va tanlanmasi

- **Ijtimoiy-demografik tavsifi:** Tadqiqot tajriba-sinov ishlariga maktabga tayyorlov guruhining 6-7 yoshli 32 nafar tarbiyalanuvchisi jalb etildi.
- **Guruhlarni shakllantirish:** Obyektiv va haqqoniy natijalarni ta'minlash maqsadida qatnashchilar dastlabki kognitiv rivojlanish darajasi, xotira hajmi va diqqat barqarorligi ko'rsatkichlari asosida o'zaro tenglashtirilgan ikkita guruhga ajratildi (har bir guruhda 16 nafardan):
- **Nazorat guruhi (n = 16):** Mashg'ulotlar an'anaviy maktabga tayyorlov dasturi (reproduktiv tushuntirish, og'zaki va ko'rgazmali usullar) asosida olib borildi.
- **Tajriba guruhi (n = 16):** Dars jarayonida Aqliy xaritalar va mnemotexnik jadvallar (piktogrammalar) integratsiyalashgan interaktiv model bo'yicha qo'llanildi.

2. Pedagogik intervensiya va jarayon dizayni

Tajriba guruhida ta'limiy-amaliy intervensiya 10 hafta davomida (haftasiga 2 marta, har biri 30 daqiqadan) olib borildi. Mashg'ulotlar bolalarning yosh xususiyatlariga mos bo'lgan tematik mavzular ("Yil fasllari", "Hayvonot olami", "Mening oilam va jamiyat") atrofida quyidagi bosqichlarda tashkil etildi:

- **Strukturalash:** A3 formatdagi qog'oz markaziga asosiy g'oyani ifodalovchi markaziy obraz joylashtirildi.
- **Tarmoqlash va mnemokodlash:** Markaziy obrazdan mantiqiy shoxobchalar tarqatilib, har bir tushuncha sodd piktogrammalar va assotsiativ mnemotexnik belgilar bilan birlashtirildi.
- **Interaktiv faollik:** Bolalar tayyor chizmani tomosha qilmay, ramzlarni tanlash, ranglash hamda xarita bo'yicha bog'lanishli hikoyalar tuzishda bevosita ishtirok etdilar.

3. Diagnostika va baholash metodikalari

Bolalardagi kognitiv va psixoemotsional o'zgarishlarni baholashda yosh xususiyatiga mos keluvchi quyidagi metodikalar kompleksi qo'llanildi.

1-jadval: Diagnostika va baholash metodikalari hamda ko'rsatkichlari

Yo'nalish	Qo'llanilgan metodika	Baholanuvchi ko'rsatkichlar
Mantiqiy va obrazli fikrlash	"Rasmda nima yetishmayapti?", "To'rtinchi orte qichqa"	Sabab-oqibat bog'liqligini anglash, guruhlash, tahlil va mantiqiy xulosa chiqarish.
Xotira va diqqat	A.R. Luriya bo'yicha ko'rgazmali va verbal eslab qolish testlari	Obrazli va ixtiyoriy xotira hajmi, ma'lumotning xotirada saqlanish muddati, diqqat barqarorligi.
Nutq va ijtimoiy moslashuv	Ijtimoiy-pedagogik kuzatuv kartasi	Muloqotdagi erkinlik, nutqning mantiqiyliigi, jamoada o'zini tutishi va xavotir darajasi.

4. Natijalarni tahlil qilish va ma'lumotlarni qayta ishlash

Tadqiqot jarayonida to'plangan ma'lumotlar tajribadan oldingi (kirish) va tajribadan keyingi (chiqish) bosqichlar bo'yicha miqdoriy (foiz va o'rtacha qiymatlar) hamda sifat jihatidan qiyosiy-statistik tahlil etildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tajriba-sinov ishlarini o'tkazish uchun maktabga tayyorlov guruhining 6-7 yoshli 32 nafar tarbiyalanuvchisini jalb qildik. Bu yoshdagi bolalarni tanlashimiz bejiz emas - aynan shu bosqichda ularda bog'chadan maktab muhitiga o'tishdagi birinchi ruhiy va kognitiv qiyinchiliklar ko'zga tashlana boshlaydi.

Biz uchun eng muhimi - tajriba adolatli va haqqoniy bo'lishi edi. Shuning uchun guruhlarini shunchaki tartib bo'yicha emas, balki bolalarning dastlabki bilish darajasi, xotirasi va diqqat barqarorligini oldindan sinab ko'rib, imkon qadar o'zaro teng bo'lgan ikkita guruhga bo'ldik (har bir guruhda 16 nafardan bola):

- **Nazorat guruhi (16 nafar bola):** Bu guruhdagi bolalar bilan mashg'ulotlar an'anaviy maktabga tayyorlov dasturi bo'yicha olib borildi. Ya'ni, tarbiyachi har doimgidek og'zaki tushuntirdi, doskadagi oddiy rasm-ko'rgazmalarni ko'rsatdi va bolalardan ma'lumotni eshitib, yodlab qolishni talab qildi. Bu guruh bizga odatiy metodlarning bugungi kundagi real samaradorligini ko'rib olish uchun kerak edi.
- **Tajriba guruhi (16 nafar bola):** Bu guruhda esa an'anaviy usullardan voz kechib, jarayonga Aqliy xaritalar (Mind Mapping) hamda mnemotexnik jadvallarni integratsiyalashgan holda joriy etdik. Bolalarga ma'lumot shunchaki aytib berilmadi, balki ular bilan birgalikda mantiqiy tarmoqlar chizildi va har bir tushuncha vizual ramzlar (piktogrammalar) bilan bog'landi.

Mashg'ulotlar davomida har ikkala guruhdagi bolalarning kayfiyati, topshiriqqa qiziqishi, chalg'ish chastotasi hamda topshiriq ustida to'plana olish vaqti alohida amaliy kuzatuv daftariga qayd etib borildi.

Diagnostika va baholash usullari

Bolalardagi kognitiv o'zgarishlar va ruhiy rivojlanishni aniqlashda qog'ozdagi quruq, murakkab ilmiy psixologik atamalardan qochdik. Buning o'rniga bolalar o'yin sifatida qabul qiladigan, lekin ularning asl salohiyatini yaqqol ko'rsatib beradigan amaliy diagnostik topshiriqlardan foydalandik:

- 1. Mantiqiy va obrazli fikrlashini sinash uchun:** Bolalarga "Rasmda nima yetishmayapti?" hamda "To'rtinchisi ortiqcha" metodikalariga asoslangan mashqlarni berdik. Bunda bola shunchaki ko'ribgina qolmay, narsalar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni, sabab va oqibatni qanchalik tez anglay olishi, guruhlash va tahlil qilish qobiliyati baholandi. Masalan, berilgan to'rtta rasmdan biri nega guruhga tushmasligini bola o'z so'zi bilan tushuntirib berishi kerak edi.
- 2. Ixtiyoriy va obrazli xotirasini aniqlash uchun:** A.R. Luriya bo'yicha ko'rgazmali va verbal (og'zaki) eslab qolish testlarini qo'lladik. Bolaga muayyan ketma-ketlikda rasm va so'zlar ko'rsatildi hamda aytiladi. Bunda biz nafaqat bolaning bir marta eshitib nechta so'zni eslab qolganiga, balki o'sha ma'lumot qancha vaqt o'tgach ham xotirada saqlanib qolishiga hamda diqqatining bo'linib ketmasligiga alohida e'tibor qaratdik.
- 3. Jamoaga kirishishi va ijtimoiy erkinligini baholash uchun:** Shunchaki testlar bilan cheklanib qolmasdan, bolalarning o'zini tutishi va nutqini maxsus kuzatuv daftariga qayd etib bordik. Bunda ishlab chiqilgan ijtimoiy-pedagogik kuzatuv mezonlariga tayandik. Bolaning topshiriq bajarayotganda o'ziga bo'lgan ishonchi, tengdoshlari bilan muloqotda tortinmay o'z fikrini ayta olishi va jamoaviy o'yinlarda faolligi asosiy ko'rsatkich sifatida olindi.

Ta'limiy-amaliy intervensiya jarayoni

Tajriba guruhidagi bolalar bilan maxsus ishlab chiqilgan dastur bo'yicha 10 hafta davomida (haftasiga 2 marta, 30 daqiqadan) uzluksiz mashg'ulotlar olib bordik. Bu vaqt bolaning charchab qolmasligi va ayni paytda diqqatini bir joyga jamlab, yangi usulga ko'nikishi uchun eng maqbul davr bo'ldi.

Har bir mashg'ulot bolalarga tanish va qiziqarli bo'lgan muayyan bitta mavzuga bag'ishlandi (masalan: "Yil fasllari", "Hayvonot olami", "Mening oilam va jamiyat"). Jarayon quyidagicha tashkil etildi:

- 1. Markaziy obrazni yaratish:** Katta qog'oz varag'i (A3 formati) o'rtasiga mavzuning bosh g'oyasini ifodalovchi yorqin va tushunarli markaziy rasm chizildi yoki joylashtirildi.
- 2. Tarmoqlarga ajratish va ramzlash:** Markaziy rasmdan har bir kichik mavzu bo'yicha chiziqlar (shoxobchalar) tarqatildi. Har bir tarmoq quruq so'zlar bilan emas, balki mnemotexnik belgilar, sodda piktogrammalar va assotsiativ rasmlar bilan to'ldirib borildi.
- 3. Bolalarning faol ishtiroki:** Eng muhim nuqta shu bo'ldiki, bolalar shunchaki tayyor chizmani tomosha qilib o'tiruvchi kuzatuvchi bo'lishmadi. Ularning o'zlari varaqqa rasm chizishda, ramzlarni tanlashda, rang berishda va, eng asosiysi, xaritada shu ramzlarga qarab ketma-ket, bog'lanishli hikoya tuzib berishda faol qatnashdilar.

Bunday amaliy yondashuv bolaga shunchaki ma'lumotni yodlashni emas, balki o'z fikrini vizual ramzlar orqali mantiqiy tartibga solishni va uni erkin so'zlab berishni o'rgatdi.

10 haftalik jarayondan keyin ikki guruh o'rtasida sezilarli farq ko'zga tashlandi.

2-jadval: Tadqiqot natijalarining qiyosiy statistik ko'rsatkichlari

Baholash mezonlari va kognitiv ko'rsatkichlar	Guruhlar (n=16)	Tajriba gacha (Kirish)	Tajribadan keyin (Chiqish)	Absolyut o'sish (Δ)	Statistik samara
Sabab-oqibat bog'liqligini va mantiqni anglash (%)	Tajriba guruhi	31%	78%	+47%	Yuqori o'sish
	Nazorat guruhi	33%	44%	+11%	Sezilarli emas
Obraz va ramzlar orqali xotirada saqlash hajmi (\$M \backslash pm m\$, soni)	Tajriba guruhi	4.3 \pm 0.8 ta	8.1 \pm 0.5 ta	+3.8 ta	Deyarli 2 baravar
	Nazorat guruhi	4.4 \pm 0.7 ta	5.2 \pm 0.6 ta	+0.8 ta	Sezilarli emas
Diqqat barqarorligi va topshiriqda to'plana olish vaqti	Tajriba guruhi	Dastlabki daraja	2 baravar uzaydi	100%	Keskin oshdi
	Nazorat guruhi	Dastlabki daraja	O'zgarishsiz	10–15%	Kam o'sish

Baholash mezonlari va kognitiv ko'rsatkichlar	Guruhlar (n=16)	Tajriba gacha (Kirish)	Tajribadan keyin (Chiqish)	Absolyut o'sish (Δ)	Statistik samara
Muloqot va ijtimoiy moslashuv erkinligi (%)	Tajriba guruhi	Dastlabki daraja	81%	Yuqori	Ijtimoiy erkinlik shakllandi
	Nazorat guruhi	Dastlabki daraja	Pasaytirilgan	Past	Tortichoqlik saqlandi

- 1. Mantiqiy fikrlash dinamikasi:** Tajriba guruhida Aqliy xaritalardan foydalanish natijasida bolalarning mantiqiy fikrlashi hamda sabab-oqibat bog'liqliklarini ajrata olish ko'rsatkichi 31 % dan 78 % ga (+47 %) ko'tarildi. An'anaviy usulda o'tilgan nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich atigi 11 % ga (33 % dan 44 % ga) o'sgan, xolos.
- 2. Obrazli va ixtiyoriy xotira unumdorligi:** Mnemotexnik piktogrammalar va ramzlar bilan ishlash tajriba guruhida eslab qolish hajmini $4,3 \pm 0,8$ tadan $8,1 \pm 0,5$ tagacha oshirdi (deyarli 2 baravar o'sish). Nazorat guruhidagi o'sish esa ko'rgazmali vositalar cheklangani sababli $4,4 \pm 0,7$ tadan $5,2 \pm 0,6$ tagacha yetdi, xolos.
- 3. Nutq va ijtimoiy-psixologik moslashuv:** Aqliy xarita tarmoqlari bo'yicha mantiqiy hikoya tuzish mashqlari tajriba guruhidagi bolalarning 81 % ida tengdoshlari bilan erkin muloqot qilish, o'z fikrini tortinmay izhor etish va jamoada o'zini erkin tutish ko'nikmasini shakllantirdi. Bu esa kognitiv rivojlanishning ijtimoiy moslashuvga to'g'ridan to'g'ri ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Aqliy xaritalar va mnemotexnikani birlashtirish shunchaki nazariya emas, haqiqiy amaliy qurol ekan. Ikkala usul bir-birini to'ldiradi. Paivio (1991) ta'kidlagan "Dual Coding" (ikki karra kodlash) g'oyasida aytilganidek, miya bir vaqtning o'zida ham so'z, ham rasmni qabul qilganda, eslab qolish bir necha baravarga ortadi [6].

Aqliy xaritaning qulayligi shundaki, u miyaning ishlash mantiqiga juda mos keladi (Buzan, 2018) [1]. Bola kitobdagi qator-qator matnlardan zerikadi, lekin markazdan tarqalgan chizmalarni ko'rganda voqeaning umumiy manzarasini darhol ilg'aydi. Bu esa Sweller (2011) aytib o'tgan "kognitiv yuklama"ni kamaytiradi, ya'ni miya ortiqcha zo'riqmaydi [7].

Buning ijtimoiy tarafi ham bor. Bola fikrini tartib bilan joylashtirishni o'rgansa, undagi tortinchoqlik va xavotir yo'qoladi. Aqliy xaritaga qarab gapirib bergan bola o'ziga ishona boshlaydi, jamoada o'zini yo'qotib qo'ymaydi va boshqalar bilan bemaol muomalaga kirishadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tajriba-sinov ishlari va amaliy kuzatuvlarimiz quyidagi muhim xulosalarni chiqarishga imkon beradi:

- 1. An'anaviy usullar o'zini oqlamayapti:** Kichik yoshdagi bolalarga shunchaki og'zaki tushuntirish, "eshit" yoki "yodla" deyish kutilgan samarani bermaydi. Bolaning miyasi bunday quruq axborotni uzoq ushlab tura olmaydi va tez toliqadi. Aqliy xaritalar va mnemotexnikani birgalikda qo'llash esa bolaning tabiiy vizual va mantiqiy imkoniyatlarini birdaniga ishga soladi, mashg'ulotni majburiyatdan qiziqarli o'yinga aylantiradi.
- 2. Har bir usulning o'z o'rnini va vazifasi bor:** Aqliy xaritalar chalkash ma'lumotlarni mantiqiy zanjirga solib, umumiy manzarani tartiblab beradi. Mnemotexnik ramz va piktogrammalar esa o'sha ma'lumotlarni yorqin obrazlar orqali xotiraga "muhrlaydi". Ushbu ikki usulning uyg'unligi bolaning ham mantiqiy fikrlashini, ham ixtiyoriy xotirasi va diqqatini birdek rivojlantiradi.
- 3. Kognitiv o'sish ijtimoiy erkinlikka olib keladi:** Darsligimizda ilgari surilgan ijtimoiy moslashuv tamoyillari shuni ko'rsatdiki, fikrini Aqliy xaritalar orqali tartiblashni va so'zlab berishni o'rgangan bolada ichki xavotir hamda tortinchoqlik yo'qoladi. U o'ziga ishonadi, nutqi boyiydi va bog'cha hamda maktab kabi yangi ta'limiy muhitga, tengdoshlari jamoasiga tez va xotirjam moslashib ketadi [3].

Olingan amaliy natijalar hamda tajriba-sinov ko'rsatkichlariga tayangan holda quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari va tarbiyachilar uchun:

- Integratsiyalashgan yondashuvni joriy etish:** Mashg'ulotlarni faqat og'zaki va reproduktiv usulda emas, balki Aqliy xaritalar hamda mnemotexnik piktogrammalarni birgalikda qo'llash orqali tashkil etish (10 haftalik tajribada mantiqiy fikrlash +47 % ga oshgani ushbu usulning amaliy samarasini tasdiqlaydi).

- **Bolalarni vizual loyihalashga faol jalb qilish:** Aqliy xaritalar tayyor holda ko'rsatilmadan, tarbiyachi va bolalar tomonidan birgalikda (chizish, ramzlarni tanlash, bo'yash) yaratilishi lozim ^[4].
- **Optimal vaqt va tematik rejalashtirish:** Mashg'ulotlarni haftasiga 2 marta, 25-30 daqiqadan oshmagan holda yaxlit va tanish mavzular ("Mening oilam", "Yil fasllari", "Hayvonot olami") doirasida tizimli olib borish tavsiya etiladi.

Maktabgacha ta'lim metodistlari va amaliyotchi psixologlar uchun:

- **Uslubiy qo'llanma va albomlar yaratish:** Maktabga tayyorlov guruhlarida dars ishlanmalariga mnemotexnik piktogrammalar hamda Aqliy xarita shablonlarini kiritish va tarbiyachilar uchun treninglar tashkil etish ^[2, 5].
- **Ijtimoiy moslashuvni qo'llab-quvvatlash:** Muloqotda tortinchoq va xavotiri yuqori bolalarni Aqliy xaritalar bo'yicha kichik jamoalarda so'zlab berish mashqlariga birlashtirish (tajribamizda 81 % bolada ijtimoiy erkinlik shakllandi) ^[3].

Ota-onalar uchun:

- **Uy sharoitida vizual muloqotni yo'lga qo'yish:** Bolaning kun tartibi, o'qigan ertaklari yoki kun tafsilotlarini oddiy Aqliy xaritalar va rasm-ramzlar shaklida birgalikda chizib, so'zlab berish amaliyotini qo'llash.
- **Kognitiv va nutqiy faollikni rag'batlantirish:** Boladan ma'lumotlarni yodlab berishni talab qilmay, chizilgan ramzlar orqali voqealarning sabab va oqibatini mantiqiy bog'lab hikoya qilib berishga sharoit yaratish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Buzan T. Mind Map Mastery: The Ultimate Guide to the Most Powerful Mental Tool in the World. - London: Watkins Publishing, 2018. - 224 p.
2. Kaxxarova O. A., Egamberdiyeva X. E. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda mnemotexnika elementlaridan foydalanish // Zamonaviy ta'limda innovatsion texnologiyalar. - 2024. - № 3. - B. 40-45.
3. Kaxxarova O. A. Bolalarning ijtimoiy moslashuvi: Darslik. - Qarshi: Adabiyotlar nashriyoti, 2026. - 180 b.
4. Kaxxarova O. A., Egamberdiyeva X. E. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda mnemotexnikaning nazariy metodikasi: Uslubiy qo'llanma. - Qarshi: ART-MANBA-DESIGN, 2026. - 112 b.
5. Novak J. D. Learning, Creating, and Using Knowledge: Concept Maps as Facilitative Tools in Schools and Corporations. - 2nd ed. - New York: Routledge, 2010. - 334 p.
6. Paivio A. Dual coding theory: Retrospect and current status // Canadian Journal of Psychology. - 1991. - Vol. 45, No. 3. - P. 255-277.
7. Sweller J. Cognitive load theory // Psychology of Learning and Motivation. - 2011. - Vol. 55. - P. 37-76.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №7(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.